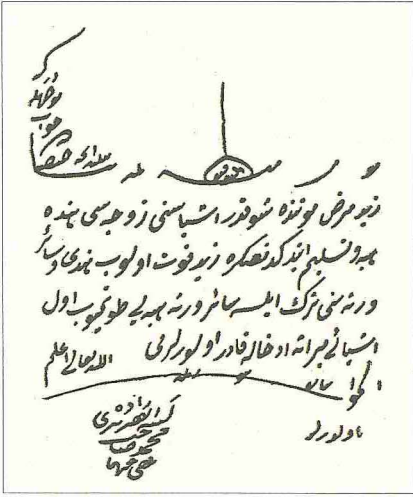

Pîrizâde Mehmed Sâhib Efendi'nin bir fetvası (İlmiyye Sal-nâmesi, s. 622)

Mehmed Sâhib Efendi'nin tarihçi Hayrullah Efendi'nin damadı, şair Abdülhak Hâmid Tarhan'ın eniştesi olduğu kaydedilir. Oğlu İbrâhim Hayrullah Bey, Said Halim Paşa kabinesinde Adliye nâzırlığı yapmıştır.

Kaynaklara göre Mehmed Sâhib Efendi cömert, zühd ve takvâ sahibi, doğruluğu ile meşhur, vefakâr ve hukuka riayet eden bir kişi idi. Avlonyalı Ekrem Bey anılarında, kazaskerliği döneminde ziyaret ettiği Kandilli'deki konağının zenginlik ve ihtişamını büyük bir hayranlıkla anlatır. Zengin bir kişi olmakla birlikte Bursa Yenışehir'deki çiftliğini rehin vererek aldığı 10.000 altını azledilip Halep'e sürgüne gönderilen Sadrazam Şîrvânîzâde Mehmed Rüşdü Paşa'ya borç verdiği, ancak Rüşdü Paşa'nın vefatı ve mirasçılarının borcu ödeyememeleri üzerine alacağından vazgeçtiği için malî sıkıntıya düşerek hayatının sonuna kadar yokluk içinde yaşadığı nakledilir. Şîrvânîzâde ile olan yakınlığı sebebiyle Mizancı Murad tarafından "Şîrvânîzâde bendesi" diye nitelendirilmesi üzerine Selânik valiliği yapan oğlu İbrahim Hayrullah Bey tarafından "Redd-i İftirâ" başlığıyla kısa bir cevap yayımlanmıştır.

Mehmed Sâhib Efendi'nin siyasî tartışmalarda taraf olmaktan ve gerektiğinde görüşlerini beyan etmekten çekinmediği belirtilir. Midhat Paşa'nın idamına karşı çıkanlar arasında yer almıştır. Muhalefeti sebebiyle II. Abdülhamid tarafından sevilmediği anlaşılmaktadır. 31 Mart Vak'ası'na katılanlara açıkça karşı çıkmış, Hareket

Ordusu'nun kurduğu mecliste II. Abdülhamid'in hal'edilmesi için yapılan oylamaya katılmıştır. Ancak II. Abdülhamid'in hal'inden sonra 31 Mart olayları sebebiyle yargılanması için Divân-ı Âlî'de hazırlanan mazbataya Vekiller Heyeti'nde Adliye nâzırı ile birlikte muhalefet etmiştir. Meşrutiyetle ilgili tartışmalar esnasında ulemâ arasında meşrutiyet idaresinin dine uygunluğunu savunan tarafta yer almış ve şeyhülislâmlığı sırasında bu konudaki görüşlerini bir beyannâme ile ilân etmiştir. Bu beyannâmede Hareket Ordusu'nun gerçekleştirdiği işin gerekçeleri anlatılarak bunun dinî açıdan meşrû ve gerekli olduğu ifade edilmekte, devr-i sâbıkta pek çok zulüm ve kötülüğün yapıldığı, bu sebeple padişahın hal'edildiği ve yerine V. Mehmed'in getirildiği bildirilmektedir. *Sırrât-ı Mûstakim* dergisinin 10 Şâban 1327 (14 Ağustos 1325 r.) tarihli (II/51, s. 385-387) sayısında neşredilen beyannâmenin Arapça metni de aynı derginin 1 Ramazan 1327 (3 Eylül 1325 r.) tarihli (III/54, s. 17-19) sayısında yayımlanmıştır. Beyannâme müstakil olarak da basılmıştır (İstanbul 1327). Mehmed Sâhib Efendi'ye nisbet edilen (Altunsu, s. 229) *Mecmûa-i Eş'âr* adlı eserin onun kitapları arasında bulunan ve Ziver Bey'e ait olan bir mecmua olduğu anlaşılmaktadır (İbnülemin, I, 164).

BİBLİYOGRAFYA :

Mufasssal Hal Tercemesi: Pîrizâde Mehmed Sâhib Molla, TTK Ktp., Yazmalar, nr. 149; İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Ulemâ Sicil Dosyaları, nr. 1153; Ekrem Reşad, "Şeyhülislâm-ı Esbak Merhum Sâhib Bey", 1327 *Sene-i Mâliyyesine Mahsus Musavver Nevsâl-i Osmânî*, İstanbul 1329, s. 193-204; Mizancı Mehmed Murad, *Meskenet Mazeret Teşkil Eder mi?*, İstanbul 1329, s. 48 (a.e. [haz. Alaattin Fıdancı], İstanbul 2005, s. 45); İlmiyye Salnâmesi, s. 619-622; Sicill-i Osmânî, IV, 685-686; Behcetî, *Merâkîd-i Mu'tebe-re-i Üsküdar*, s. 65; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, I, 164; Danışmend, *Kronoloji*², V, 159; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 226-229; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, III, 314-316; Avlonyalı Ekrem Bey (Vlora), *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar: 1885-1912* (trc. Atilla Dirim), İstanbul 2006, s. 93-97; İbrahim Bey, "Redd-i İftirâ", *SM*, VII/159 (1327), s. 44.

TAHSİN ÖZCAN

「PİRİZÂDE OSMAN SÂHİB EFENDİ

(ö. 1183/1770)

Osmanlı şeyhülislâmı.

1122'de (1710) İstanbul'da doğdu. Babası İbn Haldûn mütercimi diye bilinen Şeyhülislâm Pîrizâde Mehmed Sâhib Efendi, dedesi yeniçeri ağalarından Pîrî Ağa'dır.

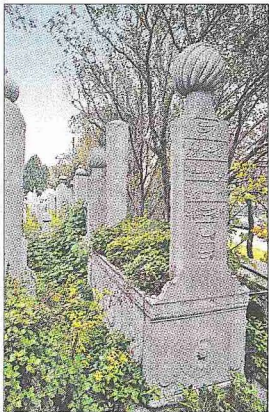
Öğrenimini tamamlamasının ardından I. Mahmud döneminde 1142'de (1729-30) yapılan tevcihatta müderris oldu. Âdet olduğu şekilde çeşitli medreselerde görev yaptıktan sonra 1151'de (1738) Mahrec-i Galata pâyesiyile mevleviyete nâil oldu. 1157'de (1744) Mekke pâyesini aldı. 1158'de (1745) babasının şeyhülislâmlığı sırasında İstanbul kadılığına getirildi, ancak bu pâyeyi alamamış olduğundan iki ay sonra azledildi. Şem'dânîzâde bu vesileyle, onun mârifet erbabı olmakla birlikte "mirasyedi-meşrep" olduğu ve günden güne sefahati şüyû bulduğu için babasıyla birlikte azledilip Mekke'ye gönderildiklerini belirtir (*Mürî't-tevârih*, I, 124). İstanbul'a döndükten sonra Şâban 1165'te (Haziran-Temmuz 1752) Anadolu kazaskerliğine tayin edildi. Süresini tamamlayıp 1169 Muharreminde veya Safer ayı başında (Ekim veya Kasım 1755) Şeyhülislâm Dürrîzâde Feyzullah Efendi'nin tavsiyesiyle Konyalı Hacı Mehmed Efendi'nin yerine III. Osman'ın birinci imamlığına getirildi. Birkaç ay görev yaptıktan sonra şevval ayının sonlarında (Temmuz 1756) Rumeli kazaskeri oldu.

Koca Râgıp Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Danimarka elçiliğiyle üç yıldan beri sürdürülen ticaret antlaşmasının müzakerelerini Danimarka lehine sonuçlandırması üzerine Danimarka elçisinden 100 kese rüşvet aldığı yolundaki suçlamalarla karşı karşıya kalan Pîrizâde Osman Efendi, 1170 Rebûlevvel ayı başında (Kasım 1756) Rumeli kazaskerliğiyle birlikte imâm-ı sul-tânîlikten azledildi ve Gelibolu'ya sürgüne yollandı. Ardından Bursa'ya nakledildi. III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan'ın doğumu sebebiyle çıkarılan af üzerine İstanbul'a döndü.

1175 Şâban ayı sonlarında (Mart 1762) ikinci ve 1179 Rebûlâhîr ayı sonlarında (Ekim 1765) üçüncü defa Rumeli kazaskeri oldu. Bir yıllık süresini tamamlayınca istifa ederek inzivaya çekildi. Lehistan meselesinde Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'ye muhalefet ederek Ruslar'la savaş yapılmasını savundu. Şem'dânîzâde kendisinin savaşta taraftarı olmasını şeyhülislâmlık beklentisine yorar (*Mürî't-tevârih*, II/A, s. 112). Nitekim onun savaş istemeyen Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın azledilmesinde rol oynadığı, İstanbul'daki Rus elçisinin Yedikule'ye kapatılmasını sağladığı bilinmektedir. Bunun hemen ardından Veliyyüddin Efendi'nin vefatı üzerine 4 Cemâziyelâhîr 1182 (16 Ekim 1768) veya 14

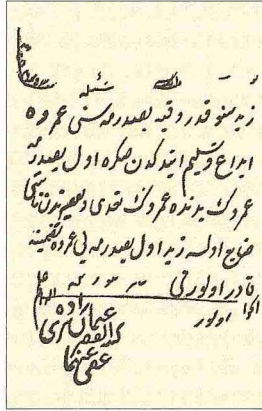
Cemâziyelâhir 1182'de (26 Ekim 1768) şeyhülislâmlığa getirildi. Ancak bu sırada hastalandı ve felç geçirdi. III. Mustafa döneminde gerçekleştirilen Rusya seferleri esnasında ülkenin içine düştüğü felâketler ve Osmanlı-Rus savaşının bozgunla neticelenmesinden dolayı üzüntüye kapıldığından rahatsızlığı arttı. Şeyhülislâmlık makamında iken 5 veya 6 Zilkade 1183'te (2-3 Mart 1770) vefat etti. Cenazesi Aksaray'da Murad Paşa Camii haziresinde eski sadrazamlardan Kara Dâvud Paşa'nın kabri civarına defnedildi. Şeyhülislâmlığı on altı aydan biraz fazla sürmüştür. 1335'te (1916-17) Aksaray caddesi açılırken o dönemde Evkaf nâzırı vekili olan torunlarından İbrâhim Bey tarafından kemiklerinin Üsküdar'daki Selimiye Tekkesi karşısında bulunan aile mezarlığına taşındığı kaydedilir. Ancak şâhidesi Murad Paşa Camii haziresinde Kara Dâvud Paşa'nın kabrinin yanında kalmıştır. Osman Sâhib Efendi'nin erkek evlâdı olmamış, soyu İbrâhim Bey ile evlenen kızından devam etmiştir. Son dönem şeyhülislâmlarından Pîrizâde Mehmed Sâhib Efendi, Osman Sâhib Efendi'nin kızının torunudur.

Kaynaklarda Osman Sâhib Efendi'nin âlim, fâzıl, kalem sahibi, güzel konuşan bir kişi olduğu, nazım ve nesriyle akranları arasında öne çıktığı belirtilir. Aynı zamanda güçlü bir divan şairi olduğu kaydedilen Osman Sâhib Efendi bazı hadiselerle tarih düşürmüş ve şiirlerinde "Sâhib" mahlasını kullanmıştır. Divan şiirinin XIX. yüzyıldaki son temsilcilerinden Keçecizâde İzzet Molla'nın dedesi Mustafa Efendi'den ders aldığı kaydedilir (DİA, XXIII, 561). Ayrıca hat çalışmış ve Kâtibzâde Mehmed Refî Efendi'den ta'lik yazısını öğrenmiştir. Osman Sâhib Efendi, Üsküdar'da Balaban İskeleyi civarında Şemsipaşa caddesi üzerinde babası için vefatından on sekiz yıl sonra bir çeşme yaptırmıştır. Türk barok

Pîrizâde
Osman
Sâhib
Efendi'nin
Aksaray
Murad Paşa
Camii
haziresindeki
mezarı

Pîrizâde
Osman
Sâhib
Efendi'nin
bir fetvası
(İlmîyye
Salnâmesi,
s. 537)

mimarisi üslûbunda kemeri dilimli ve tamamen mermerden inşa edilen çeşme 1955'te yıktırılmıştır.

Bursalı Mehmed Tâhir, Osman Sâhib Efendi'nin Topkapı Sarayı'nda bulunan Revan Odası (Köşkü) Kütüphanesi'nde *Ķāmûs*'un on maddesine ta'likatı içeren bir eseri bulunduğunu belirtirse de kayıtlarda bu esere rastlanmamaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (AY, nr. 6232) *Ta'lika 'alâ mâddeti'l-'aşr li-şâhibi'l-Ķāmûs* adıyla kayıtlı olan eser muhtemelen budur. Sehven babasına da nisbet edilen ve beş varaktan ibaret olan risâle *Ķāmûsü Lisânî'l-'Arab*'daki "aşr" maddeyle ilgili bilgileri değerlendiren bir ta'likattir. *Makâmâtü'l-bed'ia* ise onun şiirlerinden oluşan bir mecmua olup müellif hattı olduğu kaydedilen yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Reşid Efendi, nr. 1022). Aynı mecmua içinde bazı beyitlerine yazdığı şerhler de yer almaktadır. Ayrıca babası Pîrizâde Mehmed Sâhib Efendi'ye ait divanın sonunda Osman Sâhib Efendi'ye ait olduğu anlaşılan iki kaside ile iki tarih vardır (İÜ Ktp., TY, nr. 1710/6).

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 124; II/A, s. 112-114, 120; II/B, s. 24; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 103; *Sicill-i Osmânî*, IV, 685-686; *Osmanlı Müellifleri*, II, 113; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 536-538; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1336, s. 84-86; *TYDK*, III/2, s. 754; Danişmend, *Kronoloji*², V, 143; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 145; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 74; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, Ankara 1989, II, 973; *Fâtih Câmilîleri ve Diğer Tarihî Eserleri* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 339; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, II, 795; III, 1137-1138; İsmet Parmaksızoğlu, "Osman Sâhib Efendi", *TA*, XXVI, 84; Naci Okçu, "İzzet Molla, Keçecizâde", *DİA*, XXIII, 561.

TAHSİN ÖZCAN

PİSAGOR

(m.ö. 570 [?] - 500 [?])

Ünlü Grek filozofu,
matematikçi ve astronom.

Pisagor'un (Fisagor, Pythagoras) hayatı, kişiliği ve çalışmalarıyla ilgili bilinenler genellikle menkıbeye dayandığından kesin değildir. Kaynaklarda milâttan önce 570 civarında Sisam (Samos) adasında dünyaya geldiği, otuz yaşlarına kadar burada yaşadığı, daha sonra tiran Polykrates'in yönetiminden hoşlanmadığı için Güney İtalya'daki Kroton'a göç ettiği ve orada felsefi, dinî, siyasî mahiyette bir okul kurduğu anlatılır. Pisagorcular denilen, ilk defa aralarında kadınların, kızların da bulunduğu öğrencileri aynı felsefi ve siyasî görüşlere sahip, her alanda ortak konularla uğraşan kimselerdi ve öğrendiklerini, sırlarını açıklamamaya karar vermişlerdi. Hayat ilkeleri basit gıdalarla beslenme, sıkı disiplin kurallarına uyma, nefse hâkim olma, azla yetinme ve ustaya kesin itaatten ibaretti. Halk arasında yaşantıları ve fikirleri bir tarikat gibi görülen Pisagor ve öğrencileri sonuça, siyasî düşmanlarının tahrikiyle galeyana gelen kalabalık bir kitlenin saldırısına mâruz kaldı. Bazı kaynaklar Pisagor'un bu sırada öldürüldüğünü, bazıları ise Metapontion'a kaçarak bir süre daha yaşadığını bildirmektedir. Böylece Pisagor ve öğrencilerinin Kroton'daki politik etkileri sona ermiş, ancak felsefi ve bilimsel etkileri bütün İlıkçağ boyunca devam etmiştir. Hristiyanlığın yayılmaya başladığı yüzyıllarda Pisagorculuğu yeniden canlandırma çabaları (Yeni Pisagorculuk) olmuştaki da bu etkinliklerde daha çok Pisagor'un efsanesi ve mistik dünya görüşü öne çıkarılmıştır.

Pisagor'un kişiliği ve inançlarıyla ilgili değişik rivayetler bulunmaktadır. Çağdaşlarından bazıları onu bir peygamber olarak tanıdı. Onun inancına göre Tanrı evreni sayılar vasıtasıyla düzenlemiştir. Tanrı birlik, dünya çokluktur ve zıtlardan meydana gelmiştir. Bu zıtlar on çifttir: Sınırlı ve sınırsız, tek ve çift, bir ve çok, sağ ve sol, erkek ve dişi, sükûnet ve hareket, doğru ve eğri, aydınlık ve karanlık, iyi ve kötü, kare ve dikdörtgen. Bu çiftlerin ilk unsurları düzen ilkelerinin, ikinci unsurları düzensizlik ilkelerinin ifadesidir. Zıtlara birliği veren oran ve uyumdur (harmoni). Sayıların uyumunu tam anlamıyla idrak eden kut-sallığa ve ölümsüzlüğe erişir. Bu dinî çerçevede içinde ruh göçüne ve bu göçün yalnız insandan insana değil her canlıya olabileceğine inanılır. Bu yüzden Pisagor ve